

Sead Međedović\*

*Pravni fakultet  
Univerzitet u Beogradu*

# Antipolitika među studentima u blokadi: empirijsko istraživanje

## APSTRAKT

Poglavlje ispituje prisustvo, oblike i izvore antipolitičkog sentimenta među studentima u blokadi u Srbiji nakon protesta pokrenutih u novembru 2024. godine. Polazeći od uočene distance prema političkim akterima i nepoverenja prema političkim institucijama, istraživanje nastoji da utvrdi da li takvi stavovi predstavljaju prolaznu karakteristiku oblikovanja studentskog pokreta ili trajni odraz dubljih društvenih procesa. Teorijski okvir ovog poglavlja se zasniva na konceptu tzv. antipolitičko-establišmentskog sentimenta i njegovom odnosu prema populističkom maniru demokratskog nazadovanja, podrivanjem političkog pluralizma i delegitimizacijom političkog delovanja. Empirijski deo rada zasnovan je na kvalitativnom istraživanju sprovedenom kroz dva kruga polustrukturisanih dubinskih intervjuova sa studentima Univerziteta u Beogradu, aktivnim učesnicima protesta i blokada. Nalazi pokazuju da je antipolitički sentiment među studentima snažno izražen i da se manifestuje kroz dva komplementarna oblika: antipolitičko-establišmentski sentiment i tehnokratsku antipolitiku. Prvi oblik karakteriše percepcija vlasti i opozicije kao delova iste

---

\* E-mail: [medjedovic@ius.bg.ac.rs](mailto:medjedovic@ius.bg.ac.rs); <https://orcid.org/0009-0005-6842-7005>

političke elite, što proizvodi duboko nepoverenje prema političkim akterima i institucijama. Drugi oblik ogleda se u idealizaciji stručnjaka i tehnokratskog modela upravljanja kao alternative postojećoj politici. Poglavlje doprinosi razumevanju antipolitike kao strukturno uslovljenog fenomena i ukazuje na paradoks studentskog pokreta, koji istovremeno poseduje potencijal za političku revitalizaciju, ali i ograničenja proistekla iz sopstvenog antipolitičkog narativa.

KLJUČNE REČI: antipolitika, studentski pokret, studenti u blokadi, tehnokratija, demokratsko nazadovanje, Srbija

## UVOD

Studentski protesti i blokade predstavljaju nesumnjivo jedan od najznačajnijih oblika političke mobilizacije u savremenoj političkoj istoriji Srbije. Okolnost koja studentski pokret, nastao usled društvenih zbivanja od novembra 2024. godine, naročito izdvaja jeste izražena distanca i prezir prema političkim akterima, kao i izražena indignacija i otpor prema političkim institucijama. Takav odnos prema konvencionalnom shvatanju politike i političkim akterima upravo je bio povod da se kroz prizmu antipolitike utvrdi da li takvi stavovi odražavaju slučajan lajtmotiv protestnih aktivnosti sazrevajućeg studentskog pokreta, ili se, pak, radi o posledici dubljih društvenih procesa.

U trenutnom kontekstu, Srbija predstavlja naročito zanimljiv slučaj uzimajući u obzir procese demokratskog nazadovanja i zarobljavanja institucija. Studenti na taj način predstavljaju društveni lakmus-papir u smislu uticaja društvenih procesa na formiranje obrazaca odnosa prema politici i političkom, u uslovima ograničenog odnosno potisnutog političkog pluralizma.

Cilj poglavlja bio je da se uoče, ispituju i objasne oblici i izvori antipolitičkog sentimenta među studentima u blokadi, sa posebnim fokusom na dva oblika antipolitike u vidu antipolitičko-establišmentskog sentimenta i tehnokratske antipolitike. Poglavlje se oslanja na kvalitativno istraživanje sprovedeno u dva kruga, putem polustrukturisanih dubinskih intervjua sa studentima Univerziteta u Beogradu.

Struktura poglavlja je sledeća. Nakon uvodnih razmatranja, u drugom delu izložen je teorijski okvir poglavlja, sa posebnim osvrtom na poimanje koncepta antipolitike, njegov odnos prema populizmu i vezu sa krizom demokratije u Srbiji. Treći deo poglavlja posvećen je kontekstualnom okviru. Četvrti deo govori o metodološkom pristupu i opisu toka sprovođenja istraživanja. U petom delu predstavljeni su empirijski nalazi istraživanja, dok je u šestom delu predstavljena analitička interpretacija dobijenih rezultata. Završni deo poglavlja sumira ključne nalaze i ukazuje na njihov značaj za razumevanje studentskog pokreta i antipolitike u Srbiji.

## TEORIJSKI OKVIR

Na prelasku iz XX u XXI vek, sa savremenim izazovima na globalnom nivou, javlja se i izazov krize demokratije i pada poverenja u predstavnički model demokratije. Uporedo sa tim, u nemalom broju konsolidovanih i nekonsolidovanih demokratija javlja se i izazov u vidu fenomena antipolitike.

Antipolitika, načelno, predstavlja nedovoljno istražen fenomen u nauci, što se delom može pripisati okolnosti da faktori koji deluju na pojavu antipolitike nisu uniformni, te da postoje pojedinačne determinante koje imaju značajan uticaj na antipolitiku, u smislu osnova njene pojave, načina i opsega ispoljavanja. Epifenomen različitih objektivnih okolnosti koje utiču na pojavu antipolitike jeste da postoji raznolikost u naučnom pristupu fenomenu antipolitike.<sup>1</sup>

Prvo pitanje koje se nameće jeste šta zapravo predstavlja antipolitika. Već iz samog termina jasno je da je reč o svojevrsnoj negaciji politike, ali ostaje otvoreno pitanje o kakvoj negaciji je reč. Da li je u pitanju negacija politike kao konkretne delatnosti, ili, pak, negacija politike kao društvenog podsistema u celini?

Negacija konvencionalnog shvatanja politike mogla bi se, na primer, izraziti tvrdnjom da je politika „sistematsko organizovanje mržnje” (Heywood 2013, 2). Istovremeno, antipolitika se može razumeti i šire – kao osporavanje samih temeljnih odrednica politike, njenih osnovnih principa, funkcija i legitimnosti.

Na taj način, antipolitika ne predstavlja jedinstven i jednoznačan pojam, već obuhvata čitav spektar stavova koji se kreću od kritike pojedinačnih političkih praksi do radikalnog negiranja politike kao takve.

Druga grupa pitanja proizlazi iz njenog načina ispoljavanja i u tom smislu postoje tri teorijska shvatanja antipolitike. Antipolitika se, najpre, može razumeti kao kritika politike u ime elitističkog modela odlučivanja, gde se građani doživljavaju kao politički iracionalne jedinice, koje usled ograničenosti svojih upravljačkih kapaciteta treba da prepuste politiku klasi političke elite (Wood 2021, 36).

Naspram elitističkog koncepta javlja se koncept participativne antipolitike, koji se ogleda u težnji za većim uključivanjem građana u političko odlučivanje, uglavnom mehanizmima direktne demokratije, preispitujući time predstavnički model demokratije (Spasojević 2024b, 45).

Populistička antipolitika iskazuje se tipičnim populističkim arsenalom kritika i manihejskom podelom na brojniji i obespravljeni narod i korumpirane

---

1 S tim u vezi, jedno široko i sveobuhvatno shvatanje antipolitike izlaže Dušan Spasojević, definišući antipolitiku kao sistem vrednosti, odnosno narative i negativne sentimente prema politici, političkim akterima i političkim institucijama, zasnovanim na nepoverenju i distanci prema političkom (Spasojević 2024a, 50).

elite, na temelju čega se zahteva vladavina naroda putem aktera koji sebe predstavljaju kao glas naroda i neposredne predstavnike njegovih istinskih interesa. Iako bi se naizgled moglo reći da postoje izvesne sličnosti između participativne i populističke antipolitike, u smislu antagonističkog odnosa prema elitama, ipak, kod populističke antipolitike težište upravo predstavlja antipluralistički i manihejski odnos prema politici, dok je kod participativne antipolitike težište na političkom osnaživanju građana (Kajsiu 2024, 263).

Mimo raznolikosti načina ispoljavanja, antipolitika se može sagledavati i kao fenomen koji se može generisati spolja i iznutra (Mete 2010, 40). Spoljašnja antipolitika bila bi pojava generisana od strane građana, stručnjaka i civilnog društva, u pravcu traganja za alternativnim načinima organizovanja političkog života. S druge strane, unutrašnja antipolitika bi predstavljala pojavu koja se generiše od strane političkih aktera, koji žigosanjem političkih suparnika uspostavljaju dvostruki kolosek na *nas* i *njih* u politici, čime se nastoji stvoriti širi konsenzus o nezadovoljstvu postojećim političkim akterima i njihovom korumpiranom elitizmu, što je gotovo tipski izraz populizma u praksi (Mudde and Kaltwasser 2017, 7).

Iz priloženog se može zaključiti da antipolitika predstavlja prilično heterogen i složen koncept, koji nema potpuno jasno definisane konture.

Kako u teoriji populistička antipolitika često ume biti posmatrana kao antisistemska tendencija, u ovom poglavlju je, usled okolnosti da nisu uočene antisistemske tendencije studenata u blokadi, operacionalizovan pristup Andreasa Šedlera (*Andreas Schedler*). Naime, Šedlerova kovanica, tzv. antipolitičko-establišmentski sentiment, konceptualizovana je s ciljem da se izvrši diferencijacija u odnosu na populističku antipolitiku.

Potreba za diferencijacijom nastala je s obzirom na to da je populistička antipolitika po svojoj sadržini bliska antisistemskim pozicijama, često preplićući na taj način animozitet u odnosu na političke, ali i ekonomske elite, tj. u odnosu na celokupan sistem, što u konačnici populističku antipolitiku čini izrazito heterogenom. To u načelu odgovara iskustvima u uporednopolitičkoj praksi, gde populistički akteri najčešće nastupaju sa antisistemskih pozicija, namećući se kao alternativa postojećem poretku i sistemu.

Šedlerov koncept antipolitičko-establišmentskog sentimenta, iako po mnogo čemu blizak konceptu populističke antipolitike, daleko je precizniji, iz razloga što se animozitet izražava isključivo u odnosu na postojeći politički establišment, odnosno političke elite (Schedler 1996, 292–293).

Snažna nit vezuje antipolitiku i populizam, dok je potonji snažno vezan za globalni trend krize demokratije. Srbija u tom smislu nije izuzetak; štaviše, aktivno demokratsko nazadovanje upravo se može uočiti u periodu nakon svet-ske ekonomske krize 2008. godine, oličavajući kako globalne faktore koji su uticali na proces demokratskog nazadovanja u Srbiji, tako i subjektivne faktore specifične za domaći kontekst.

Izostanak sudbinskog karaktera opštih izbora 2012. godine u poređenju sa prethodnim izbornim ciklusima, uz proevropsko profilisanje Srpske napredne

stranke (SNS), između ostalog, omogućio je pobjedu SNS-a, ali i centripetalno sužavanje ideološkog prostora za političke aktere u Srbiji, što je, uz globalne okolnosti kao objektivni faktor, podstaklo duh populizma na političkoj sceni (Vujadinović 2009, 149; Stojiljković i Spasojević 2018, 111–112).

Poput antipolitike, populizam takođe predstavlja nejasno definisan koncept, krećući se od *ideologije tankog centra* (Mudde 2004, 543; Mudde and Kaltwasser 2013, 499), preko političke strategije (Weyland 2017, 15), do stila političke komunikacije (Norris and Inglehart 2019, 66). Međutim, za razliku od antipolitike, populizam predstavlja i te kako istražen i popularan fenomen u nauci, iako ima različite teorijske pristupe. Zajednički imenitelj svim teorijskim konceptima populizma bez sumnje predstavljaju temeljne odrednice u vidu naroda i elite. Naime, suština populizma najbolje se može shvatiti kroz manihejski odnos obespravljenog naroda naspram korumpiranih i zlih elita. Na taj način se populistički politički akteri pozivaju na svoj legitimitet u smislu glasa obespravljenog naroda, dovodeći u pitanje legitimitet ostalih aktera, pa i samog sistema (Levitsky and Ziblatt 2019, 22).

Iako je tačno da pojmovi naroda i elita mogu poprimati različita značenja u konkretnim populističkim kontekstima, ona se najčešće kreću u okviru shvaćanja naroda kao mnoštva, odnosno kao široke, natklasne društvene grupacije, ali vrednosno povezanog karaktera, i naroda shvaćenog kao nacija, naspram elita koje mogu biti političke, ekonomske, pa čak i nacionalne u određenim okolnostima. Prepoznavanje suštine populizma je utoliko značajnije za konkretno empirijsko istraživanje, jer teorijski koncepti predstavljaju redukcionistička rešenja za složeni fenomen poput populizma (Anselmi 2018, 46).

Populizam ima dvostruki značaj za razumevanje političkog života u Srbiji, najpre zbog populističkog antipluralizma, što je dovelo do toga da se partijski sistem u relativno kratkom vremenskom periodu pomeri od sistema ekstremnog pluralizma do sistema sa predominantnom partijom (Kovačević 2023, 38). Populizam, potom, ima značaj i u smislu razumevanja manira postepenog urušavanja demokratije, odnosno demokratskih kapaciteta poslednjih trinaest godina, što je Srbiju od nekonsolidovane demokratije dovelo do takmičarskog autoritarizma, da bi se poslednjim dešavanjima počeli nazirati i određeni obrasci neprikrivenog autoritarizma, čime je, iznova, cilj demokratske konsolidacije u Srbiji sveden na opstanak demokratije.

## KONTEKSTUALNI OKVIR

Razumevanje antipolitičkog sentimenta među studentima zahteva smeštanje u širi politički, odnosno društveni kontekst, posredstvom čega su formirane izvesne percepcije među studentima. Takav kontekst oblikovan je trinaestogodišnjim procesom koncentracije političke moći i demokratskog nazadovanja, sužavanja, odnosno potiskivanja političkog pluralizma i, naposljetku, sistemskog delegitimisanja opozicije i opozicionih aktera.

Poslednjih nekoliko godina, politička sfera u Srbiji prolazi kroz procese koji prevazilaze uobičajene obrasce vezane za dominaciju jedne partije; štaviše, ispostavlja se da obezbeđivanje stabilne skupštinske većine ne predstavlja centralni strateško-politički cilj vladajuće stranke, već neutralisanje, fragmentisanje i delegitimisanje svakog oblika kritičkog, naročito opozicionog delovanja. Normalizovan je javni diskurs u kome se opozicija kontinuirano delegitimiše kao kriminalna, korumpirana, antisrpska i izdajnička, čime ne samo da se osporavaju pojedinačni politički akteri, već se dovodi u pitanje i celokupan koncept opozicionog delovanja.

Paralelno sa tim, SNS je ostvarila političko zarobljavanje institucija, kao i uspostavljanje visokog stepena kontrole nad javnim preduzećima, privredom i privrednim tokovima, čime je značajno sužen prostor za političku konkurenciju. Partijska patronaža i snažne klijentelističke mreže postale su uobičajeni mehanizmi dominacije i kontrole, te u takvim okolnostima institucionalni mehanizmi snošenja odgovornosti i smene vlasti postaju formalnost, što dodatno podstiče nepoverenje u politički sistem (Vuković 2017, 105).

Na polju političkih institucija, Srbija se suočava sa izazovom nepoverenja u Narodnu skupštinu i političke stranke. Prema istraživanju iz 2020. godine, poverenje u Narodnu skupštinu iskazalo je 31 odsto, dok je u političke stranke iskazalo nepunih 20 odsto građana. Uzme li se u obzir da je tokom istog istraživanja poverenje u vojsku iskazalo gotovo 72 odsto građana, može se zaključiti da se Srbija suočava sa ozbiljnom krizom poverenja u političke institucije. Takvo nepoverenje vodi ka političkoj i društvenoj pasivizaciji građana, čime se građani, razočarani mogućnošću da utiču na društvene tokove, povlače iz javne političke sfere u privatnu sferu (Vuković 2023, 91; Fiket and Pudar Draško 2021, 402).

Posebno važnu ulogu u tome ima medijska sfera. Klijentelističke strukture u medijskoj sferi doprinele su stvaranju neravnopravnog medijskog duopola u Srbiji. Značajno brojniji i uticajniji provladini mediji postali su jedan od ključnih instrumenata političke mobilizacije vlasti i suzbijanja delovanja opozicionih aktera, civilnog društva i kritički nastrojenih pojedinaca, tako što se vode neposustajuće kampanje diskreditacije. Time se svaki nagoveštaj kritičke odnosno opozicione aktivnosti žigoše kao pretnja po državne interese i stabilnost (Vuković 2022, 107).

Kao posledica navedenih procesa javlja se normalizacija predstave o politici kao inherentno nemoralnoj i kompromitujućoj delatnosti. To zapravo svedoči da primarni strateško-politički cilj SNS-a nije obezbeđivanje stabilne većine, već potpuna marginalizacija ili čak neutralizacija opozicionog i kritičkog delovanja, čime se načelno dovodi u pitanje i celokupan koncept demokratije. Upravo takvo društveno okruženje i kontekst oblikovali su stavove studenata.

## METODOLOGIJA

Dato istraživanje sprovedeno je u dva kruga, i to primenom kvalitativne metode u vidu polustrukturisanih dubinskih intervjua. U prvom krugu sprovedena su 22 intervjua, u periodu od 11. februara do 14. marta 2025. godine, a u drugom krugu 9 intervjua, tokom oktobra, sa ispitanicima koji su već učestvovali u istraživanju, a koji su odabrani slučajnim metodom. Intervjui su tokom oba kruga vršeni isključivo uživo.

U prvom krugu istraživanja korišćeno je neprobabilističko uzorkovanje, i to tehnika snežne grudve. Tokom prvog kruga istraživanja sprovedeno je ukupno 22 intervjua sa studentima 20 fakulteta Univerziteta u Beogradu, aktivnim učesnicima protesta i blokada. Od ukupnog broja ispitanika, 20 ispitanika bili su studenti osnovnih akademskih studija, dok su 2 ispitanika bili studenti post-diplomskih studija, i to 1 student master akademskih studija i 1 student doktorskih akademskih studija. Trinaest ispitanika bili su muškarci, a 9 žene. Trajanje pojedinačnog intervjua iznosilo je do 60 minuta, a prosečno 42 minuta.

Za potrebe istraživanja, fakulteti su bili podeljeni u četiri grupe, u skladu sa svojim naučnim orijentacijama: 1) društveno-humanistički;<sup>2</sup> 2) tehnički;<sup>3</sup> 3) zdravstveni;<sup>4</sup> 4) prirodni<sup>5</sup>.

U cilju sprečavanja dominacije bilo koje grupe fakulteta nad pandanom i radi što raznovrsnijih studentskih perspektiva, izvršen je podjednak broj intervjua u grupi fakulteta društveno-humanističkih nauka i grupi fakulteta tehničkih nauka, kao i podjednak broj intervjua u grupi fakulteta zdravstvenih nauka i grupi fakulteta prirodnih nauka. Uzevši u obzir da je broj fakulteta Univerziteta u Beogradu prevazilazio planirani broj intervjua, odabrani su fakulteti sa najvećim brojem studenata u svojim grupama.

Prvi krug istraživanja je sproveden u četiri faze. U prvoj, pripremnoj fazi, izvršena su dva probna intervjua na Pravnom fakultetu. Nakon toga, usledila je druga faza, odnosno faza prikupljanja podataka, tokom koje je izvršen po jedan intervju na svakom fakultetu, osim na Fakultetu organizacionih nauka, gde su, u cilju sprečavanja dominacije Pravnog fakulteta kao fakulteta iz pandan grupe, bila izvršena dva intervjua, kako bi se postigla što veća ravnopravnost. Potom je usledila treća faza, tj. faza analize podataka, koja je vršena u tri etape. U prvoj etapi izvršena je transkripcija tonskih zapisa intervjua, da bi

---

2 Grupu fakulteta društveno-humanističkih nauka činili su: 1) Pravni fakultet; 2) Filološki fakultet; 3) Ekonomski fakultet; 4) Filozofski fakultet; 5) Fakultet političkih nauka; 6) Fakultet za obrazovanje učitelja i vaspitača; 7) Fakultet bezbednosti.

3 1) Fakultet organizacionih nauka; 2) Elektrotehnički fakultet; 3) Mašinski fakultet; 4) Građevinski fakultet; 5) Saobraćajni fakultet; 6) Tehnološko-metalurški fakultet; 7) Arhitektonski fakultet.

4 1) Medicinski fakultet; 2) Fakultet veterinarske medicine; 3) Stomatološki fakultet.

5 1) Matematički fakultet; 2) Biološki fakultet; 3) Geografski fakultet.

potom u drugoj etapi transkribovani podaci bili analizirani putem softvera za kvalitativnu analizu podataka – *QDA Miner*. Treća etapa podrazumevala je analizu prethodno obrađenih podataka. Četvrta faza podrazumevala je predstavljanje nalaza istraživanja.

Tokom prvog kruga istraživanja fokus je bio na percepciji vladavine prava među studentima u blokadi, i to u specifičnom kontekstu koji se ogledao, između ostalog, u još uvek politički neprofilisanom studentskom pokretu, dok je aktivnost pokreta bila usmerena prevashodno ka ispunjenju četiri postavljena zahteva. Materijal prikupljen za potrebe prvog kruga istraživanja sadržao je značajan uvid i u antipolitički sentiment studenata. Budući da je fokus bio na percepciji vladavine prava, svesno je odlučeno da se sa vremenske distance izvrši drugi krug istraživanja čiji bi fokus bio na antipolitičkom sentimentu. Uzimajući u obzir da je prvi krug istraživanja vršen u okolnostima političke neprofilisanosti studentskog pokreta, nametnulo se, reklo bi se, logično pitanje da li je potonje profilisanje studentskog pokreta uticalo na uočeni antipolitički sentiment, odnosno da li je došlo do defatalizacije odnosa prema politici i političkim akterima.

U drugom krugu istraživanja izvršeno je 9 intervjua, sa studentima 9 fakulteta Univerziteta u Beogradu, sa ispitanicima koji su učestvovali i u prvom krugu istraživanja. Učesnici su odabrani metodom slučajnog izbora iz grupe ispitanika prvog kruga istraživanja. Težilo se ujednačenoj polnoj zastupljenosti, čime je učestvovalo 5 muškaraca naspram 4 žene. Trajanje pojedinačnog intervjua iznosilo je do 60 minuta, a prosečno 50 minuta.

Drugi krug istraživanja sproveden je u četiri faze. U prvoj, pripremnoj fazi, izvršen je jedan intervju. Druga faza, odnosno prikupljanje podataka, izvršena je sa ostalih 8 ispitanika. Treća faza, odnosno analiza podataka, vršena je u tri etape. Kao i u prethodnom krugu istraživanja, te tri etape podrazumevale su transkripciju podataka, softversku analizu i analizu softverski obrađenih podataka, a četvrta faza – predstavljanje nalaza istraživanja.

Vršeno je tonsko snimanje intervjua i ispitanici su pre početka intervjua bili informisani o okolnostima tonskog snimanja, nakon čega je zatražena njihova nedvosmislena usmena saglasnost za učešće u istraživanju, što je zabeleženo tonskim zapisom. Učesnici su takođe bili informisani o zaštiti svojih podataka o ličnosti, kao i da će sadržina intervjua biti upotrebljena isključivo u naučne svrhe.

## ANTIPOLITIČKI SENTIMENT STUDENATA U BLOKADI

Za potrebe izlaganja i razumevanja stavova studenata, antipolitici pristupamo kao sistemu vrednosti, odnosno narativa prema politici, njenim institucijama i akterima zasnovanom na negativnoj percepciji i nepoverenju, te bismo odnos prema antipolitici u konkretnom slučaju klasifikovali na dva gledišta: 1) odnos prema politici; i 2) odnos prema političkim akterima.

Na osnovu iznesenih stavova studenata, mogu se uočiti dva vida antipolitičkog sentimenta: prvi, antipolitičko-establišmentski sentiment, i drugi, u vidu tehnokratske antipolitike.

Oba kruga istraživanja pokazala su ozbiljno i strukturno nepoverenje prema politici, političkim akterima, i uopšte političkom. Međutim, studenti nisu pokazali antisistemske tendencije, u smislu preispitivanja ekonomskog ustrojstva i izražavanja indignacije u odnosu na ekonomske elite, što svedoči da studenti, iako iskazuju otklon prema političkom, ipak ne pokazuju antisistemske tendencije (Kastels 2022, 21; Wallerstein 2014, 170).

Stav da vlast i opozicija predstavljaju lice i naličje jedne iste elite koja se povremeno rotira predstavlja najočitiji antipolitički stav, koji ima temeljni značaj za razumevanje odnosa studenata kako prema politici kao procesu, tako i prema institucijama, gde se iz odnosa prema političkim akterima izvode stavovi prema politici i političkim institucijama (Schedler 1996, 295).

## Odnos prema politici

U prvom krugu istraživanja studenti su iskazali izrazito negativan odnos prema politici, percipirajući politiku kao nemoralnu i nedostojnu, ali ipak važnu i sveprisutnu. Svoj stav argumentovali su time da u Srbiji postoji jedna ista politička elita koja se povremeno rotira, te da je domaća politika naprosto kolonizovana od strane ličnosti upitnih kompetencija i motiva, a da su za to najodgovornije institucije koje na vreme nisu prekinule začarani krug političke kleptokratije u Srbiji. To značajnim delom objašnjava zašto su studenti gajili snažno uverenje da se pritiskom na institucije može postići ispunjenje studentskih zahteva.

Drugi krug istraživanja je pokazao da studenti nisu značajno odstupili od svog predašnjeg stanovišta o politici, budući da se politika još uvek posmatra kao sveprisutna i suštinski značajna za oblikovanje društva. Međutim, ono što predstavlja novost jeste da se odnos prema politici izmenio u smislu da se politika manje doživljava kao nepatvoreno zlo, već kao zlo bez koga se ne može – *malum sine quo non*. Na taj način, politika ne mora nužno biti zla, ukoliko se ne prepusti korumpiranoj političkoj eliti. Studenti nadalje sami priznaju da su politiku do pojave studentskog pokreta doživljavali kao, u njihovom slučaju, celoživotnu dominaciju jedne partije i jedne ličnosti i neme odnosno neprisutne opozicije, koja je, shodno iskazanim stavovima, u dosluhu sa vlašću.

Ipak, treba biti oprezan, jer ovakvi stavovi ne predstavljaju kopernikanski obrt kada je reč o odnosu prema politici, budući da je determinanta koja studentima uliva nadu u politiku vrlo labave prirode, a svodi se na puko postojanje studentskog pokreta, te se može reći da mimo te labave determinante i dalje poput Damoklovog mača lebdi duboki antipolitički narativ.

*Ja sam celog života razmišljao o politici, to je uvek bila neka borba protiv Vučića, jer je on došao na vlast kad sam ja bio klinac u osnovnoj školi. Kao, celog mog*

*života je tu. Politika je uvek borba različitih interesa i da je borba za demokratiju najbolja, da bi svaki interes imao glas. Ali mislim da čak i kada srušimo Vučića, bilo sad ili za deset godina, ako hoćemo da izgradimo pravnu državu, to će biti borba. Tako da, politika u ovoj državi je borba između jednih te istih elita i svih ostalih. Nekako je to uvek povuci-potegni. (Ispitanik 3A)*

*Uh. Mahinalan odgovor ovako bi bio ku\*va. Politika je ku\*va. Sad, ja nikad o politici nisam imao pozitivno mišljenje, kao, to je zanimanje kojim se bave nepošteni ljudi željni profita, ne nužno finansijskog, nego prosto ljudi željni moći. Ali, kako su počele studentske blokade i naše političko profilisanje, shvatio sam, mora neko i time da se bavi. Ako se vodimo logikom da se time bave nepošteni i mi poštteni se izvučemo iz toga, onda ništa dobro ne možemo ni da očekujemo. Blokade su meni bile prekretnica da promenim stav, kao, neko mora i ovo da radi, zašto bismo onda to prepustili raznoraznim da se time bave. (Ispitanik 9A)*

Vrlo zanimljiv stav studenata jeste onaj koji lokalnu politiku ne doživljava kao politiku per se, već kao određenu sferu u kojoj se ne javljaju aporije koje uobičajeno prate „visoku politiku”. Sledstveno, lokalni opozicioni političari, najvećim delom, ne doživljavaju se kao pripadnici jedne iste, zle i korumpirane, političke elite, što za posledicu ima da se saradnja na lokalnom nivou doživljava kao nekontroverzna, realna i svrsishodna.

*Ali neka saradnja, da ih podržimo na lokalnu, ako se radi o nekim zaista ispravnim ljudima koji se bore za neke dobre vrednosti na lokalnu. Jer, nije realno da možemo kao studentski pokret da učinimo neke promene na lokalnu. (Ispitanik 1A)*

## Odnos prema političkim akterima

Naime, oba kruga istraživanja potvrdila su snažan otpor ideji saradnje sa opozicijom, kao i jasno izraženo nepoverenje u odnosu na opozicione aktere. Sledeći stavovi predstavljaju iskaze iz oba kruga istraživanja i odražavaju duboko nepoverenje prema opoziciji u smislu izjednačavanja vlasti i opozicije, sa jedne strane, kao i naglašavanje izostanka konkretnih rezultata.

*Situacija je takva da oni imaju iste plate kao što imaju ovi što su u vlasti. Većina njih samo glumata da su nešto kao protiv. Namerno sam se neakademski izrazila sa ovo – glumataju. Čak je Vučić negde izjavio, kao – ‘koja opozicija, svi su oni moji’. Mi stvarno mislimo da su oni njegovi, svađaju se u Skupštini, glume ludilo, primaju plate, a nakon toga izađu i ručaju zajedno, piju kafe i ostalo. Mi imamo iste ljude na našoj političkoj sceni godinama. Vučić je tu otkad sam se rodila, ali ljudi koji su sada tu bili su tu i pre dvadeset i više godina, bili su tu kad i naši roditelji, i onda mi se zajedno zapitamo da li se uopšte menja taj politički kadar, menjaju li se ljudi koji učestvuju u politici. Imam utisak da niko novi ne*

*dolazi, a svako novi ko dođe, oni ga na neki način prigrabe, da se tako izrazim.*  
(Ispitanik 7A)

Drugi krug istraživanja pokazalo je da duboko nepoverenje u odnosu na opoziciju i dalje postoji među ispitanicima. Štaviše, reklo bi se da je protok vremena dodatno osnažio prvobitne stavove na način što studenti smatraju da opozicija i vlast predstavljaju lice i naličje jedne iste političke elite, koja se povremeno rotira. Takođe, percepcija nesposobnosti opozicije i izostanka rezultata još je više izražena nego u prvom krugu istraživanja, pogotovo nakon incidenta u Narodnoj skupštini.<sup>6</sup> Sledstveno, saradnja sa opozicijom, po rečima ispitanika, nije moguća, jer dominira stanovište da najveći deo opozicije predstavlja aktera u političkom igrokazu u režiji vlasti.

*Ali ispada da se opozicija ne bori dovoljno. Čim ti uđeš u Skupštinu, znači da imaš neki broj ljudi iza sebe. Nisam videla da se opozicija mnogo trudila da pokrene proteste van Beograda, zbog niza raznih neregularnosti i netransparentnosti, a ne samo da pale baklje i pljuju se međusobno preko N1 i Pinka.* (Ispitanik 6A)

Posebno zanimljiv nalaz jeste da ispitanici navode pokret Kreni-promeni kao izuzetak u okviru opozicije, te samim tim jedinog političkog aktera koji predstavlja potencijalnog saveznika studenata i studentskog pokreta. Samo značenje saradnje za ispitanike, sa druge strane, kreće se od bazične komunikacije do pune sinergije i zajedničkog delovanja, iz čega se može zaključiti da studenti nemaju jasno utvrđen okvir za saradnju sa pokretom Kreni-promeni, ali da smatraju da se radi o drugačijem političkom akteru, koji ne predstavlja deo jedne iste, korumpirane i nemoralne, političke elite.

*Rekao bih da pokret Kreni-promeni ima neku razliku u odnosu na ostale, od nastanka, pa do načina funkcionisanja, rekao bih da imaju neko aktivističko poreklo. Ne deluju kao konvencionalni politički pokret i imaju ozbiljnu snagu na ulici u odnosu na ostale.* (Ispitanik 2A)

Uočen je takođe jedan zanimljiv fenomen, koji se ispoljava kroz svojevrsnu ekstrapolaciju, odnosno poistovećivanje kontinuiteta političke stranke sa njenim liderom kao pojedincem, ali i kroz izjednačavanje političke zaostavštine lidera sa strankom kao kolektivnim entitetom. Takav način ekstrapoliranja ukazuje na percepciju da su i promene imidža i smena lidera u etabliranim strankama suštinski nevažne, kao i da je osnivanje novih političkih projekata od strane već afirmisanih političara jednako nerelevantno. Time se dodatno osvetljava dubina antipolitičkog sentimenta među ispitanicima.

---

6 4. marta 2025. godine, tokom redovnog zasedanja Narodne skupštine, na kome je razmatrana ostavka predsednika Vlade Miloša Vučevića, došlo je najpre do verbalnog prepucavanja i prozivanja narodnih poslanika iz redova opozicije i vlasti, da bi potom došlo do upotrebe pirotehničkih sredstava, što je kulminiralo fizičkim sukobom.

*Oni nisu bili tu 10 godina i nemaju problem sa prošlošću, kao DS ili neka druga opcija. Miloš Jovanović je na čelu DSS-a, DSS znamo kako se poneo posle Petog oktobra, oni nisu dali da se hapse odgovorni iz Miloševićeve vlasti, a Đinđić je to hteo i zato nam je sve ovako ispalo. ... A onda, sa druge strane, imaš Miloša Jovanovića koji kaže studentska lista je glupost. To nam ne treba. Drugi nešto mute, neće da kažu, kao tipa oni iz SSP. Tako da zavisi. Ako je neka stranka uz studente, ako nemaju ukaljanu prošlost, ako ne žele da se ogrebu, onda je to super, to je win-win. (Ispitanik 4A)*

Kao sekundarni faktor nepoverenja u opozicione aktere i nepodobnosti opozicije za saradnju, studenti navode stav taktičkog karaktera, gde, mimo prethodno razmotrenih kritika na račun opozicije, postoji i percepcija da bi bilo kakav oblik saradnje mogao negativno da utiče na podršku studentskom pokretu, odnosno studentskoj listi. Nešto drugačija linija argumentacije oslanja se na stav da je studentska lista apsorbovala najveći deo birača opozicionih stranaka, te da im iz tih razloga taktički i nije potrebna saradnja sa opozicijom.

*Tako da je isključen najveći deo opozicije. Ali ostajem pri tome da to nije greška i da tako mora da ostane. Prosto, naša kolektivna percepcija u pokretu je da oni nemaju legitimitet i popularnost u narodu, da mogu samo da nam odbiju glasače. Mi smo postali ključni igrači u big tent stilu, ono, za svakog ponešto. Svako može da se pronade u ovome što zastupamo. (Ispitanik 9A)*

*Tako da mislim da između nas mora postojati ta neka crvena linija, koja je jasna, jer mi imamo sve poverenje naroda. Mora da se zna ko je tu glavni, ko ima poverenje naroda. (Ispitanik 3A)*

Govoreći o poverenju studenata u različite društvene aktere u pogledu vođenja države i rešavanja važnih društvenih pitanja, još jednom je iskazan identičan stav kao u prvom krugu istraživanja, gde su ispitanici dominantno navodili tehnostrate kao najbolje rešenje. Ono što predstavlja neobičnu razliku jeste da su ispitanici tokom drugog kruga istraživanja naveli da bi poželjno bilo da se radi ne samo o tehnokratama, već o *snalažljivim* tehnokratama, koje će posedovati ne samo lični integritet, poštenje i stručnost kao osobine od značaja za rešavanje važnih društvenih pitanja, već i spretnost da u datim okolnostima političkog i društvenog habitusa sprovedu svoja rešenja u opštu korist naroda.

*U ovom trenutku mislim da nam trebaju tehnostrate. Ja bih bukvalno ChatGPT zaposlio da može. Imaš funkciju, imaš kako da je uradiš, i učini to. Isključi mozak i radi kako piše. (Ispitanik 9A)*

*Mislim da moraju da budu nesebični i istrajni. Ali moram da dodam da moraju da imaju čast i obraz kad je to potrebno. Komunikacija sa narodom mora biti drugačija, mora se uvažavati volja naroda, pored toga što će na najbolji način obavljati svoj posao, jer imam poverenja u struku. (Ispitanik 6A)*

## ANALIZA STUDENTSKIH STAVOVA

Faktori koji su od značaja za razumevanje dubokog antipolitičkog odnosa studenata jesu najvećim delom posledice modusa, snažno oslonjenog na populizam, kojim je izvršeno postepeno demokratsko nazadovanje u Srbiji.

Mimo podrivanja nezavisnosti institucija i rasprostranjenosti partijske patronaže, uspostava klijentelističkih struktura u medijskoj sferi predstavlja jednu od ključnih odrednica za uspešnu razgradnju demokratskih kapaciteta Srbije. Klijentelističke strukture time služe ne samo sopstvenoj svrsi, već i u svrhe stvaranja atmosfere permanentne opasnosti, ali i stvaranju imaginarnih neprijatelja i borbi protiv njih, odnosno njihovom žigosanju i diskreditaciji. Na taj način iščezava atmosfera zdrave političke kompeticije, a uspostavlja se atmosfera neprijateljstva, potiskuje zdrava politička komunikacija, a kompromis i dogovor doživljavaju kao čin izdajstva (Međedović 2025, 18; Fiket, Pudar Draško and Urošević 2022, 293; Jovanović 2022, 355).

Takav obrazac generisan je prvenstveno za borbu protiv unutrašnjih političkih neprijatelja, bilo da se radi o političkim oponentima, novinarima ili pukim kritičarima. Za takve potrebe stvaraju se različite kvalifikacije koje za cilj imaju da legitimizuju SNS kao svenarodni pokret nezadovoljnih (Spasojević i Stojiljković 2020, 112; Bieber 2020, 93).

Kako nalazi istraživanja upućuju na odsustvo animoziteta prema ekonomskim elitama, odnosno odsustvo antikapitalističkih tendencija, time se ukazuje na opravdanost analitičke primene Šedlerovog koncepta antipolitičko-establišmentskog sentimenta, koji je usmeren isključivo prema političkim elitama. U slučaju studenata, antipolitičko-establišmentski sentiment može se razumeti kao proizvod specifičnog političkog i društvenog okruženja obeleženog dugotrajnim demokratskim nazadovanjem, potiskivanjem političkog pluralizma i kontinuiranom delegitimizacijom opozicionih aktera. U takvim okolnostima formirana je percepcija prema kojoj vlast i opozicija predstavljaju dva lica iste političke elite, što predstavlja jedan od centralnih nalaza istraživanja.

Time se može reći da je studentski antipolitičko-establišmentski sentiment indukovala vlast, kao posledicu političke komunikacije, odnosno podrivanja demokratije i zarobljavanja institucija (Tobiasz 2023, 107). Odnos prema političkim akterima ima fundamentalni značaj za studentsku antipolitiku, jer studenti na osnovu percepcije političkih aktera oblikuju i svoj odnos prema politici. Zato je važno naglasiti da, i pored toga što je naizgled došlo do neznatne defatalizacije politike u drugom krugu istraživanja, ipak je takva okolnost uslovljena činjenicom da se studentski pokret, u međuvremenu, politički profilisao, te da je to odlučujući faktor za simboličnu promenu u stavu. Sa druge strane, ukoliko se iz politike izuzme studentski pokret kao politički akter, duboki animozitet prema politici ponovo postaje očigledan.

Tehnokratska antipolitika predstavlja drugi vid ispoljavanja antipolitičkog sentimenta među studentima.

Ideja da stručnjaci treba da budu odlučujući subjekti u oblikovanju društvenog života i ujedno alternativa političkoj klasi, nije ograničena samo na Srbiju, već predstavlja rasprostranjen fenomen u velikom broju savremenih država. Stanovište da je politika kao takva prevaziđena i da se političari rukovode isključivo ličnim interesima, naspram percipirano superiornijeg modela vladavine stručnjaka koji se nesebično rukovode opštim interesima, predstavlja tipični obrazac tehnokratske antipolitike.

Uzroci tehnokratske antipolitike među studentima mogu se sagledati iz više perspektiva. Najpre, nesumnjivo je da najznačajniji agens tehnokratske antipolitike među studentima predstavlja percepcija nekompetentnosti političara, što je u bliskoj vezi sa percepcijom uzroka nesreće u Novom Sadu. Ova okolnost ima pre svega kontekstualni karakter.

Budući da studenti vlast i opoziciju doživljavaju kao lice i naličje jedne iste elite, samim tim se u potpunosti zatvara prostor za etabrirane političke aktere. Stručnjaci se, u percepciji studenata, javljaju kao jedina kredibilna alternativa političkim akterima. Sledstveno, može se zaključiti da, na osnovu percepcije političara kao nekompetentnih, proporcionalno raste poverenje u stručnjake i tehnokratski stil upravljanja.

Dalje, tehnokratska antipolitika povezana je i sa kolektivnim identitetom studentskog pokreta. Naime, studenti su u formativnoj fazi sopstvenog pokreta, uz isticanje četiri osnovna zahteva, uspostavili i ekspertske grupe, čija je svrha bila procena ispunjenosti prvog studentskog zahteva, ali ujedno utvrđivanje istine o tragediji u Novom Sadu. Antipolitički sentiment, izražen kroz kategoričko odbijanje saradnje sa političkim akterima, kao i snažno oslanjanje na stručnjake, naročito akademsku zajednicu, oblikovao je kolektivni identitet studentskog pokreta (Melucci 1996, 81). Posledično, uloga pokreta i stručnjaka percipirana je na gotovo mesijanski način.<sup>7</sup>

---

7 Vrlo značajno mesto u formiranju kolektivnog identiteta društvenih pokreta imaju simboli, prakse i rituali. Na ovom mestu se nećemo osvrnuti na celokupan arsenal simbola, praksi i rituala studentskog pokreta, već ćemo se osvrnuti na značaj jednog od najučestalijih studentskih gesala – *'Kraj je kada mi kažemo da je kraj'*. Navedeno geslo ima daleko širi domašaj od komunikacijskog sredstva; ono svedoči o percepciji mesijanskog određenja studentskog pokreta i Ekspertske grupa o utvrđivanju istine o tragediji u Novom Sadu odnosno ispunjenosti zahteva, čime se zatvaraju vrata za sve ostale društvene aktere mimo stručnjaka, kako za utvrđivanje istine o tragediji, tako i za strukturne promene u Srbiji. Iako koncept kolektivnog identiteta trpi kritike o anahronosti koncepta u digitalnoj eri društvenih pokreta koji se oslanjaju na informacione tehnologije i izgradnju personalnih mreža, ipak, personalne mreže mogu se posmatrati i kao osnažujući agens kolektivnog identiteta.

Videti: Della Porta and Diani 2006, 110–111; Petrović J. i Petrović D. 2017, 412–413.

## ZAKLJUČAK

Istraživanje sprovedeno u dva kruga pokazalo je da je antipolitika među studentima snažno izražena i duboko ukorenjena. Studenti antipolitički sentiment izražavaju u dva komplementarna vida – kroz antipolitičko-establišmentski sentiment i kroz tehnokratsku antipolitiku.

Dakle, antipolitički sentiment ne predstavlja kratkotrajni fenomen u okviru studentskog pokreta, kao ni prolaznu reakciju na kontekstualne okolnosti, već izraz daleko dubljih procesa koji se odvijaju poslednjih trinaest godina.

Fundamentalni značaj za razumevanje antipolitike studenata u blokadi upravo ima antipolitičko-establišmentski sentiment. Temelji se na percepciji da vlast i opozicija predstavljaju lice i naličje jedne iste političke elite, koja se povremeno rotira, ali suštinski ne proizvodi bilo kakvu promenu, već perpetuira politički status quo. Takva percepcija dovodi do duboke erozije poverenja u politiku, političke procese i institucije. Nadalje, političkim akterima uskraćen je kredibilitet da budu nosioci političkih promena. To, međutim, ne znači i da studenti pokazuju antisistemske tendencije kao društveni pokret, te se ne može reći da studentski pokret predstavlja talas zakasnelih antisistemskih društvenih pokreta koji je pogodio Srbiju.<sup>8</sup>

Tehnokratska antipolitika predstavlja drugi ključni nalaz istraživanja i može se razumeti kao svojevrsni odgovor na percipiranu nekompetentnost političkih aktera. Idealizacija stručnjaka i tehnokratskog stila upravljanja zasniva se na uverenju da bi depolitizovano odlučivanje, vođeno znanjem i profesionalnim integritetom, moglo da nadomesti neuspehe postojeće politike u Srbiji, iako se mogu postaviti legitimna pitanja kako o odgovornosti stručnjaka, tako i o mogućnosti da politika bude svedena na vaninteresnu i vanvrednosnu sferu (Hefe 2016, 270–271; Birešev 2024, 45). Ovaj vid antipolitike dodatno je ojačan kolektivnim identitetom studentskog pokreta, u kome ekspertske grupe i akademska zajednica zauzimaju gotovo mesijansku ulogu u utvrđivanju istine i artikulaciji društvenih zahteva. Iako takva pozicija može imati mobilizacijski potencijal, ona istovremeno nosi ozbiljan rizik potiskivanja pluralizma i delegitimizacije drugih društvenih aktera.

Istraživanje takođe pokazuje da izvesna defatalizacija odnosa prema politici u drugom krugu istraživanja ne predstavlja suštinsku promenu antipolitičkog narativa, već pre ograničenu promenu uslovljenu političkim profilisanjem studentskog pokreta. Politika postaje prihvatljiva samo ukoliko je *'naša'*, odnosno ukoliko se poistovećuje sa studentskim delovanjem, dok se svi ostali politički akteri i dalje doživljavaju kao inherentno kompromitovani i samim tim nepoželjni.

---

8 Pristup izraženog neoliberalnog i istovremeno odsustvo antisistemskog sentimenta među studentima u blokadi predstavlja temu koja izlazi iz okvira rada i iziskuje zasebno razmatranje.

U širem smislu, nalazi ovog istraživanja ukazuju na to da antipolitika među studentima u Srbiji ne može biti posmatrana isključivo kao posledica generacijskog nezadovoljstva ili krize političke participacije, već kao proizvod dugotrajnog procesa urušavanja demokratskih institucija, političke komunikacije zasnovane na diskreditaciji i polarizaciji, kao i sistematskog podrivanja političkog pluralizma. Time se potvrđuje teza da antipolitika može biti indukovana odozgo, kao nenameravana posledica autoritarnih praksi vlasti.

Pod uticajem navedenih procesa, izraženo ograđivanje studenata od društvenih aktera van studentskog pokreta ne predstavlja proizvoljnu odluku studenata, već potpuno sledstvenu posledicu strukturalnog sužavanja i potiskivanja polja političkog i kritičkog delovanja od strane vlasti, kao i delegitimizacije takvog delovanja.

Naučni doprinos poglavlja ogleda se u empirijskom ispitivanju antipolitike među studentima u blokadi kao specifičnom društvenom akteru, operacionalizaciji i empirijskoj proverbi analitičke korisnosti koncepta antipolitičko-establišmentskog sentimenta, ali i identifikaciji koegzistiranja antipolitičko-establišmentskog i tehnoškotskog oblika antipolitike, kao i u argumentovanju stanovišta da se antipolitika može javiti kao strukturno indukovana posledica demokratskog nazadovanja i podrivanja političkog pluralizma, kroz autoritarne prakse vlasti.

Na kraju, iako studentski pokret u blokadi nosi potencijal za revitalizaciju političke sfere u Srbiji, izraženi antipolitički sentiment istovremeno predstavlja ozbiljan izazov na dugoročnom planu. Bez transformacije antipolitike u kritički, ali inkluzivni vid političke participacije, postoji rizik da se energija studentskog pokreta iscrpi u negaciji postojećeg, bez stvaranja održivih demokratskih alternativa (Fridrih 2005, 359).

## LITERATURA

- Anselmi, Manuel. 2018. *Populism: An Introduction*. New York: Routledge.
- Bieber, Florian. 2020. *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*. London: Palgrave Macmillan.
- Birešev, Ana. 2024. „Teorijski pogledi na depolitizaciju i sumrak političkog.” *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* 42(1–2): 29–52.
- Della Porta, Donatella, and Mario Diani. 2006. *Social Movements: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Fiket, Irena, and Gazela Pudar Draško. 2021. „Possibility of non-institutional political participation within the non-responsive system of Serbia: The impact of (dis)trust and internal political efficiency.” *Sociologija* 63(2): 400–418.

- Fiket, Irena, Gazela Pudar Draško and Milan Urošević. 2022. „Anti-Politics as ‘Culture of Rejection’: The Case of Serbia.” *Patterns of Prejudice* 56(4–5): 279–296.
- Fridrih, Joakim Karl. 2005. *Konstitucionalna demokratija: teorija i praksa u Evropi i Americi*. Podgorica: CID.
- Hefe, Otfried. 2016. *Da li je demokratija sposobna za budućnost?: O modernoj politici*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Heywood, Andrew. 2013. *Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Jovanović, Milan. 2022. „Presidentialization of Parliamentarism in Serbia – Causes and Consequences.” *Politeja* 19 (1(76)): 345–363.
- Kajsiu, Blendi. 2024. „Beyond populism: the ideological dimensions of anti-politics.” *Journal of Political Ideologies* 29(2): 256–272.
- Kastels, Manuel. 2022. *Sunovrat: Kriza liberalne demokratije*. Beograd: Clio.
- Kovačević, Despot. 2023. *Partije i partijski sistemi na postjugoslovenskom prostoru*. Beograd: Albion Books, Fakultet političkih nauka.
- Levitsky, Steven and Daniel Ziblatt. 2019. *How Democracies Die*. Harlow: Penguin Books.
- Međedović, Sead. 2025. „Percepcija vladavine prava studenata u blokadi.” Pristupni rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Melucci, Alberto. 1996. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mete, Vittorio. 2010. „Four types of anti-politics: Insights from the Italian case.” *Modern Italy* 15(1): 37–61.
- Mudde, Cas, and Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2013. „Populism.” In *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, edited by Michael Freeden and Marc Stears. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, Cas, and Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2017. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, Cas. 2004. „The Populist Zeitgeist.” *Government & Opposition* 39(3): 541–563.
- Norris, Pippa, and Ronald Inglehart. 2019. *Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petrović, Jelisaveta, i Dalibor Petrović. 2017. „Konektivna akcija kao novi obrazac protestnog aktivizma.” *Sociologija* 59(4): 405–426.
- Schedler, Andreas. 1996. „Anti-Political-Establishment Parties.” *Party Politics* 2(3): 291–312.
- Spasojević, Dušan, i Zoran Stojiljković. 2020. *Između uverenja i interesa: Ideologije i organizacija stranaka u Srbiji*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Spasojević, Dušan. 2024a. *Antipolitika*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Spasojević, Dušan. 2024b. „Antipolitics as a Challenge to Political Parties.” *Teoria Polityki* 10(1): 41–58.

- Stojilković, Zoran, i Dušan Spasojević. 2018. „Populistički Zeitgeist u ‘proevropskoj’ Srbiji.” *Politička misao: časopis za politologiju* 55(3): 104–128.
- Tobiasz, Marcin. 2023. „Citizens in the Realm of Anti-Politics.” *Studia Politologiczne* 4/2023(70): 103–122.
- Vujadinović, Dragica. 2009. *Civilno društvo i političke institucije*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Vuković, Danilo. 2017. *Preoblikovanje neoliberalizma: Socijalna politika u Srbiji*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Vuković, Danilo. 2022. *Pravna država i poredak u senci: Pravo, institucije i društveni otpori u Srbiji*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Vuković, Danilo. 2023. *Društvo i pravo: Uvod u sociologiju prava*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Wallerstein, Immanuel. 2014. „Antisystemic Movements, Yesterday and Today.” *Journal of World-Systems Research* 20(2): 158–172.
- Weyland, Kurt. 2017. „Populism: A Political-Strategic Approach”. In *The Oxford Handbook of Populism*, edited by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy. Oxford: Oxford University Press.
- Wood, Matthew. 2021. „The Political Ideas Underpinning Political Distrust: Analysing Four Types of Anti-Politics.” *Representation* 58(1): 27–48.

Sead Međedović

## ANTIPOLITICS AMONG STUDENTS IN BLOCKADES: AN EMPIRICAL STUDY

### ABSTRACT

This chapter examines the presence, forms, and sources of antipolitical sentiment among students in blockades in Serbia following the protests that began in November 2024. Starting from the observed distance toward political actors and distrust in political institutions, the study seeks to determine whether such attitudes represent a temporary feature of the student movement’s formation or a more enduring reflection of deeper social processes. The theoretical framework is based on the concept of anti-political-establishment sentiment and its relationship to a populist mode of democratic backsliding, through the undermining of political pluralism and the delegitimisation of political action. The empirical part of the study is based on qualitative research

conducted through two rounds of semi-structured in-depth interviews with students at the University of Belgrade who actively participated in the protests and blockades. The findings show that antipolitical sentiment is strongly pronounced among students and manifests itself in two complementary forms: anti-political-establishment sentiment and technocratic antipolitics. The first is characterised by the perception of the government and opposition as parts of the same political elite, producing deep distrust toward political actors and institutions. The second is reflected in the idealisation of experts and technocratic models of governance as an alternative to existing politics. The chapter contributes to understanding antipolitics as a structurally conditioned phenomenon and highlights the paradox of a student movement that simultaneously possesses the potential for political revitalisation while facing limitations stemming from its own antipolitical narrative.

**KEYWORDS:** antipolitics, student movement, students in blockades, technocracy, democratic backsliding, Serbia